

A TÁJ ESZTÉTIKÁJÁNAK JELENTŐSÉGE A GEOTURIZMUSBAN

The relevance of landscape aesthetics in geotourism

KARANCSI ZOLTÁN¹ – HORVÁTH GERGELY²

¹SZTE JGYPK Testnevelési és Sporttudományi Intézet
zkarancsi@gmail.com

²ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem TTK Földrajz- és Földtudományi Intézet
horvger@elte.hu

ABSTRACT

Beautiful landscapes are not only inspiring for artists, but also play an important role in destination choice for a considerable proportion of tourists; it can be demonstrated that attractive landscapes have a strong influence on people in general. Although visual appearance is the most complex and difficult aspect of a landscape to evaluate, landscape beauty can be considered a key factor in attractiveness, as it constitutes the first impression received by artists, tourists and researchers alike. Tourism, which according to recent statistics is one of the most dynamically developing industries, continues to break records in terms of both overnight stays and revenue. Geotourism, which promotes awareness of inanimate nature and favours attractive geosites as natural values, has been gaining increasing significance within tourism as part of so-called alternative tourism. This study, beyond clarifying relevant terms, seeks to explore the relationship between landscape aesthetics and geotourism.

Keywords: landscape aesthetics, geotourism, Medves Region, genius loci, geopark

BEVEZETÉS

A **geoturizmus**nak, a turizmus egyik új és rohamosan fejlődő ágának a célpontjai a **geotópok**, azaz Földünk földtudományi örökségének földtani, felszínalaktani, esztétikai és tudománytörténeti szempontból érdekes, különleges, figyelemre méltóan tanulságos élet-telen természeti értékei, illetve helyszínei (VINCZE P. et al. 2014). A geoturisták számára a fő vonzerőt a földtani, felszínalaktani stb. jelenségek és formák érdekessége, különlegessége, tudományos értéke és nem utolsósorban megjelenésének szépsége adja. Tanulmányunkban alapvetően ez utóbbival, az esztétikai érték jelentőségével kívánunk foglalkozni, de a téma teljes áttekintése megkívánja a címben szereplő fogalmak alaposabb körüljárását.

KORUNK LEGINTENZÍVEBBEN NÖVEKVŐ IPARÁGA, A TURIZMUS

Modern világunk egyik legfontosabb iparágává vált a turizmus. A Turisztikai és Utazási Világtanács (World Travel and Tourism Council, rövidítve WTTC) a nemzetközi turizmusban részt vevők számát 2024-ben kb. 1,5 milliárd főben adta meg, azaz a mintegy 8,2 milliárd fős teljes földi népesség 18%-a turistáskodott valamilyen mértékben hazáján kívül; egy másik adatuk szerint pedig a turisták összes pénzköltése elérte az 1900 milliárd dollárt ([link1](#)). Ebből Magyarország is jelentősen kivette a részét: a Magyar Turisztikai Ügynökség jelentése szerint a kiemelkedő 2023. évi eredményt is csaknem 11%-kal meghaladva minden korábbinál több, közel 18 millió turista érkezett a magyarországi szálláshelyekre 2024-ben, és az általuk eltöltött vendégéjszakák több mint 44 milliós száma is közel 6%-os növekedést, egyúttal új rekordot is jelent ([link2](#)). Az Ügynökség szerint a 9,3 millió hazai turistával a belföldi vendégforgalom is jelentős, közel 5%-os növekedést ért el, a vendégéjszakák száma pedig – minden korábbit meghaladóan – elérte a 22 milliót. Mindezek következtében a magyarországi szálláshelyek 1050 milliárd forint bevételt értek el 2024-ben, a vendéglátóhelyeken elköltött összeg pedig elérte a 2005 milliárd forintot (előbbi 16%-kal, utóbbi 11%-kal nőtt 2023-hoz képest, ami jóval meghaladta az infláció mértékét), és összességében a turizmus a folyó fizetési mérleg 5 milliárd euró körüli aktívumának közel 80%-át adta.

A GEOTURIZMUS HELYE A TURIZMUS FAJTÁI, TÍPUSAI, FORMÁI KÖZÖTT

Nyilvánvaló, hogy az ilyen, már-már ijesztő mértékű turizmus résztvevőit sokféle cél sarkallja az utazásokra. A turizmus típusainak osztályozására sokan tettek kísérletet, itt és most ezek összegzésére nem vállalkozhatunk, de néhány fő szempontot, területet azért érdemes kiemelni. Mivel a modern társadalmak két fő meghatározója a munka és a szabadidő, MICHALKÓ G. (2004) a turisztikai céloknak két alapvető fajtáját különíti el: az előbbihez kötődőt **hivatásturizmusnak**, utóbbit **szabadidős turizmusnak** nevezi. Mindkettő, de különösen az utóbbi számos további turizmustípusra osztható. Előbbihez sorolja pl. a konferenciaturizmust és az üzleti turizmust, utóbbihoz főként az üdülőturizmust, a városi turizmust és az aktív turizmust. Az **üdülőturizmus** alapvetően passzív tevékenység, a pihenésre, a rekreációra irányul; a **városi turizmus** résztvevői az épített környezetet kedvelik, a kulturális értékekben gazdag vagy valamiféle szórakozást nyújtó városi tájat értékelik többre, abban szeretnek sétálni, helyi különlegességeket nyújtó vendéglátóipari létesítmények gyakori felkeresésével, és összességében ez már igényel némi, az üdülőturizmusnál mindenképpen több fizikai aktivitást is; az **aktív turizmus** során pedig a turista fizikailag és mentálisan is részt vesz tevékenységekben. Az aktív

turizmusban résztvevők általában tudatosabbak, felkészültebbek, fontos számukra a természeti értékek védelme, a napjainkban állandóan hangsúlyozott, ám kissé közhellyé kopott fenntarthatóság, továbbá az élővilág és az élettelen természeti képződmények sokféleségének, valamint a kultúrának a megőrzése.

MICHALKÓ G. – más szempontból nézve – a turizmusnak ugyancsak két fő formáját említi, a **tömegturizmust**, amelynek klasszikus példáit a világon mindenhol hasonló jellegű tengerparti nyaralások, az ugyancsak azonos sémára épülő városnézések, a szórakozás iránti igényt ugyancsak sok tekintetben hasonlóan kielégítő tevékenységek (evés, ivás, bulizás) jelentik, valamint az **alternatív turizmust**, amelyben a szolgáltatók jóval nagyobb figyelmet fordítanak az egyén átlagtól eltérő érdeklődésének a kielégítésére.

Az egyre nagyobb mértékű turizmus óhatatlanul negatív, sőt egyre gyakrabban pusztító hatással van a környezetre, a tájra és az épített örökségre is. Ezért kiemelkedő jelentőségű a turizmusnak **ökoturizmus** néven megjelölt területe, amely a turizmus olyan formája, amelyet a Természetvédelmi Világszövetség (IUCN) – CEBALLOS-LASCURÁIN, H. (1996) alapján – úgy határozott meg, hogy felelős és fenntartható környezetbarát utazás és látogatás viszonylag zavartalan természeti területekre, a természet (és a hozzá tartozó kulturális elemek) élvezete és megbecsülése érdekében, amely elősegíti a természetvédelmet, kevésbé terheli a környezetet és biztosítja a helyi lakosság előnyös, aktív társadalmi-gazdasági részvételét is. BLANGY, S. – WOOD, M. E. (1993) nyomán az Ökoturisztikai Társaság rövidebb megfogalmazása szerint az ökoturizmus a természeti területekre történő felelősségteljes utazás, amely megőrzi a környezetet és fenntartja a helyi lakosság jólétét. Látható, hogy ha ezen megközelítések alapján az ökoturizmust el akarjuk helyezni a fenti kategóriák között, akkor az leginkább az aktív és az alternatív turizmus részének tekinthető. Némileg leegyszerűsítve tehát az ökoturizmus megcélzott területe a (néha még „vad”) természet. Az ökoturisztikán belül pedig mindinkább fontossá vált az élettelen természeti képződmények megismerésére irányuló **geoturizmus**.

A turizmus legfontosabb indítékai a **vonzerők** (vagy – többé-kevésbé szinonim jelentéssel – attrakciók). Nyilván sokféle módon meghatározható, mit is nevezünk vonzerőnek, itt ezt sem részletezve MICHALKÓ G. (2004) egy egyszerű és logikus megfogalmazására alapozunk, ami szerint az a vonzerő, ami a turistát arra ösztönzi, hogy egy adott helyre ellátogasson. Ez nyilván minden potenciális turista számára más és más lehet, ezért is van oly sok fajtája a turizmusnak; természetesen módon eltérő érdeklődés, eltérő érzelmek, eltérő lelki beállítódás, eltérő szükségletek stb. határozzák meg pl. a bevásárlóturizmus, a katasztrófaturizmus, a zarándokturizmus, az egészségturizmus vagy éppen a geoturizmus indítékait. Vonzerő tehát sokféle létezik, meghatározó

lehet pl. egy az érdeklődést felkeltő információ, valamilyen érzelmi meghatározottság, tudáséhség, anyagi előny remélése vagy realizálása, híres személyek iránti vonzódás stb. Néha egészen különleges okok szolgálhatnak vonzerőül; egy jellegzetes példaként érdemes megemlíteni, hogy az elmúlt évtizedekben hihetetlen mértékben megnőtt a látogatók száma olyan – gyakran elhagyott – helyek iránt, ahol világsikert aratott filmek játszódtak, vagy éppen ahol azokat forgatták, függetlenül attól, hogy az adott földrajzi hely egyébként rendelkezik-e bármivel, ami az átlagember számára vonzónak tűnik...

Ami a geoturizmust illeti, annak terén alapvetően a természeti vonzerők a meghatározók. Ebben nyilván a táj egyes tájalkotó elemei, a vízfelszínnek (tengerek, tavak, folyók), a domborzat (azon belül elsősorban a hegyvidékek, a különleges, egyedi sziklaalakzatok, a hó- és jégfedte magaslatok), a növényzet (főleg az erdőségek) vagy éppen annak hiánya (sivatagok) játsszák a fő szerepet, de tömegeket vonzanak bizonyos földtani-természetföldrajzi jelenségek is, mint amilyenek pl. a vulkáni és utóvulkáni működések, vagy a tengerparti gleccserek borjadzása. Mindezek mellett, vagy mindezeket túl legmeghatározóbb azonban maga a táj, amelynek arculatát az említettek összessége határozza meg, és amelynek a sokszor racionálisan megfoghatatlan szépsége nagyon erős vonzerővel bír.

A TÁJ ESZTÉTIKUMÁNAK ÖSSZETEVŐI

A látványos tájak nemcsak a művészeket inspirálják, a turisták legnagyobb része még ma is a látvány alapján választ desztinációt. Mindenkire hatással van a szép táj. A **tájkép**, mint a táj megjelenése (látványa) vizuális-esztétikai értékek hordozója. Annak ellenére, hogy a tájkép összetettsége, szubjektív megítélése miatt a legnehezebben értékelhető része, mégis a tájkép tekinthető a legjelentősebb táji vonzerőnek, amelyen keresztül először kerülünk kapcsolatba a tájjal akár turistaként, kutatóként vagy művészként (KARANCSI Z.– HANN F. 2006, KARANCSI Z. 2014).

Ugyanakkor a táj látványa a táj (egészségi) állapotát is tükrözi, hiszen a tájban bekövetkező változások (pl. kiszáradt növények, pusztuló erdő látványa) hatására a tájkép is degradálódik, és az így kialakuló vizuális konfliktus már taszító hatású lehet a turizmus számára is (persze lehetnek ellenpéldák is, amikor éppen egy leégett erdő látványa generál turizmust; hasonló sajátos szempontok vezérlik a napjainkban ugyancsak népszerű katasztrófaturizmust).

A táji vonzerők között a legfontosabb tehát a táj látványa, a tájkép, amely CSEMEZ A. (1996) szerint a látóhatár kiterjedéséig vizuálisan érzékelhető tájalkotó elemek formákkal és színekkel jellemzett együttese. Hogy egy így értelmezett tájkép és általában a táj mitől szép és miért vonzó jelentős tömegek számára, azt elsősorban a **tájesztétika** vizsgálja.

Az érzékelés, észlelés jelentésű görög 'aisztheszisz' szóból származó fogalom, az **esztétika** a Magyar nyelv értelmező szótára (BÁRCZI G. – ORSZÁGH L. 1960) szerint a filozófiának az az ága, amely a széppel, annak a művészetben való megnyilatkozásával és a művészetek elméletével foglalkozik; az Idegen szavak és kifejezések kéziszótára (BAKOS F. 1994) szócikkében jelentése a művészet és a művészeti alkotás, a művészi módszerek és műfajok elmélete; az Idegen szavak etimológiai szótára (TÓTFALUSI I. 2001) értelmezésében 'széptan', azaz a művészi szép törvényszerűségeivel foglalkozó tudomány. A nyelvileg azonos gyökű **esztétikum** jelentése BAKOS F. szótárában a valóságban és a művészeti alkotásokban megnyilvánuló szépség, tehát már egyértelműen pozitív jelentése van; valójában azonban fogalma szélesebb a 'szép' jelentésénél, más esztétikai minőséget is jelenthet, gondoljunk itt olyan ellentétpárokra, hogy szép–rút, kellemes–kellemetlen, fenséges–groteszk stb. (KARANCSI Z. 2004). Ennek ellenére az 'esztétikus' szó már egyértelműen csak pozitív kicsengésű, minden értelmezés szerint egyenértékű a szép, művészi, ízléses, tetszetős szavakkal.

Természetesen a táj szépsége egy szubjektív kategória, nehezen értékelhető, de azért vannak olyan szempontok, a tájnak vannak olyan tulajdonságai, amelyek alapján a tájkép értékelhető (KARANCSI Z. – HANN F. 2006). Ezek közül az egyik legjelentősebb, legszembevetőbb a **forma** (vagy alak). A formák egyedi szépsége mellett a táj egységességét, esztétikusságát a harmonikusan összetartozó formák együttese jellemzi. A természetes formák mellett egyes épített környezeti elemek, különösen a kultúrtörténeti emlékek is jelentős mértékben növelik a táj esztétikai értékét. Egy másik meghatározó szempont a **méret**, abszolút és relatív értelemben egyaránt. Jól ismert, hogy a nagy abszolút méretek (pl. magas hegycsúcsok, sík környezetből kiemelkedő sziklaalakzatok, mély kanyonvölgyek stb.; 1., 2. ábra) általában különleges vonzerőt jelentenek. A méret azonban önmagában nem mindig elegendő, pl. egy nagy kiterjedésű, de egyhangú képződmény (ilyen lehet egy hatalmas területű pusztaság) vonzereje jóval csekélyebb. A tájelemek relatív méreteinek különbségei változatosságot eredményezve szintén hozzájárulnak a táj esztétikai értékének növekedéséhez.

A táj elemeinek említett harmonizálása nagyban növeli a táj esztétikumát, és ezt a táji harmóniát is több tényező határozza meg. Így pl. jelentős szerepe van a **tér szerkezetének**, a pozitív térérzet kialakulásához bizonyos zártság (lehatároltság), mélység (elő-, közép- és háttér) és térmagasság szükséges. Jól ismert tapasztalat, hogy általában a különböző **vonalas objektumok** (pl. út, kerítés), illetve területhatárok irányítják a tekintetet, emelik a térhatást és dinamikát sugároznak. Hasonló hatásuk van az eltérő területhasználati módok hatásán kialakuló **szegélyeknek**, amelyek hatását fokozza a fény-árnyékhatás, a színek és formák kontrasztja, valamint a zártság és a nyitottság érzete. A szegélyek mennyisége határozza meg a táj tagoltságát; a közrefogott, különböző formájú



1. ábra. Svájc emblemikus hegye, a 4478 méteres Matterhorn (fotó: Karancsi Z.)

felületek változatossága, eltérő alakja és mérete növeli a táj vonzerejét. Túl sok határvonal azonban a terület túlzott felszabdaldódásához vezethet, ami ronthatja az összképet. A táji elemek hasonló jellegű felépítésében és azok egymásutániségában megnyilvánuló folyamatosság adja a táj **ritmusát**, amely többnyire pozitív hatású és megnyugtatóan hat a szemlélőre. De a folyamatossággal szemben az **egyediség** is jelentős tájformáló tényező; egyes – különleges formájuk, méretük, anyaguk vagy színük révén – a táj megjelenését uraló elemek ugyancsak jelentősen növelhetik a táj esztétikai értékét, sőt ezek akár a táj jelképévé is válhatnak (KARANCSI Z. 2024).

A táji szépség érzetéhez jelentősen hozzájárul a vizuális változatosság. Ez adódhat a táj különböző kőzetekkel jellemezhető földtani felépítéséből, gazdag felszínalaktani formakincséből, eltérő talajtípusaiból, biológiai-ökológiai sokféleségéből. Ráadásul az élővilág sokfélesége (biodiverzitás) és a földtudományi sokféleség (geodiverzitás) kölcsönhatásban állnak egymással, előbbi hozzájárulhat a táji sokszínűség kialakulásához, de a táji változatosság is elősegítheti a fajgazdagság kialakulását. Ezeknek az elemeknek a megfelelő harmóniája is növeli az esztétikai értéket. Az emberi tevékenység növelheti vagy csökkentheti a táji változatosságot, bár összességében sajnos az ember megjelenése és beavatkozása a táj működésébe inkább ront a természetes harmónián; persze vannak bőven olyan esetek is,



2. ábra. Az első napsugarak a Bryce-kanyon kis sziklatornyain (fotó: Karancsi Z.)

amikor egy tájba illő, önmagában is esztétikus építmény sikeresen harmonizál a természeti képződményekkel, klasszikus példái ennek a hegycsúcsokra épített várak, várkastélyok.

Egy táj szépségének megítélését egyéb tényezők is befolyásolhatják. Ilyen pl. az időjárás, amely befolyásolja a színek intenzitását; a legtöbb táj sokkal szebb, napsütésben, mint amikor a zárt felhőzet egy monoton szürkéséget eredményez. Évszakonként is változhat egy-egy táj vagy tájrész megítélése, különösen a növényzet változása következtében, de természetesen egy téli (havas erdő), egy tavaszi (virágba boruló természet), egy nyári (harsogó zöld színek uralma) és egy őszi (egyre színesebbé váló vöröses-sárgás lombok) tájkép jelentősen növelheti a táj egyéb tájalkotó elemeiből következő táji szépségét. Az éves változás mellett a napi változások – pl. egész napos napsütés esetén a nap beesési szögének változása – is befolyásolhatják a táj esztétikai értékét. Ismeretes, hogy a reggeli és a késő délutáni napsütésre jellemző oldalsó, ún. surló fény esetén emelkedik ki legjobban a plaszticitás (2. ábra), általános az az érzés, hogy ilyen megvilágítás esetén legszebb bármely táj képe.

Az egyéb hatások közül megemlítenéd, hogy minél nagyobbak a **kontrasztok**, annál esztétikusabbnak tűnik a táj, de befolyásolja az esztétikai megítélést a táj mintázata, a tájelemek színe, anyaga, világossága, esetleges csillogása, vagy egy vízfelszínen látható tükröződés is.

Van azonban egy, az eddigi kétségtelenül szubjektív elemeknél talán még szubjektívebb, de rendkívül fontos tényező, amit úgy fejezhetünk ki, hogy a **hely szelleme** (ismert latin kifejezéssel *genius loci*). A vonzó tájelemek harmonizáló együttese ugyanis mindig egy-egy adott helyre vonatkoztatható, egy-egy sajátos egységben megjelenő egyedi értéket képvisel, ami megkülönböztethető más, esetleg hasonlóan jó adottságú és hasonlóan értékesnek mondható tájtól. A „hely szelleme” ennek az egyediségnek a képzeletbeli megjelenítése. Sőt, még ennél is többet jelent, tartalmazza az elképzelésünket is egy adott tájról, amelyre nyilván másképpen tekintünk, ha vannak már ismereteink róla, pl. hogy ott éppen szétszakadóban van a Föld kérge (Izland), vagy hogy milyen események zajlottak le egykor egy egyébként jellegtelen mezőn (Waterloo vagy Segesvár), vagy milyen fontos események színtere volt egy vár (pl. Nándorfehérvár) vagy egy település (pl. Trento [Trident], a tridenti zsinat helyszíne, ahol megszületett a barokk).

A GEOTURIZMUS JELLEGE ÉS KAPCSOLÓDÁSA A TÁJESZTÉTIKÁHOZ

Mint ahogy a természetvédelmen belül a korábbi, alapvetően az élővilágra irányuló szemlélet mellett egyre jelentősebb elismertséget kapott a földtudományi természeti örökség védelmének a fontossága és szükségessége, hasonlóképpen az ökoturisztikán belül is egyre meghatározóbb önálló területté vált az élettelen természeti képződmények megismerésére irányuló, a földtudományi értékeket desztinációként kezelő **geoturizmus**. Persze ez sem előzmény nélküli: cseppkőbarlangok, különleges sziklaalakzatok, gleccserek, gejzírek stb. régebben is érdeklődést keltettek (bár jobbára szűk körben), de ez a fajta vonzalom jelentősebb, látogatólétszámban is mérhető szerepre csak napjainkban tett szert. Mára már elmondhatjuk, hogy a geoturizmus napjaink egyik igen gyorsan fejlődő turisztikai ágazata.

A fogalom első meghatározására HOSE, T. A. (1995) tett kísérletet, szerinte a geoturizmus lehetővé teszi a turisták számára, hogy a pusztán esztétikai gyönyörködésen túl egy adott helyszín geológiájáról és geomorfológiájáról, valamint a földtudományok fejlődésében játszott szerepéről is tudást és ismereteket sajátítsanak el. A fogalom elméleti alapjainak kidolgozásában kiemelkedő szerepet játszó DOWLING, R. – NEWSOME, D. (2006) összetettebb értelmezése szerint a már globális tevékenységgé vált geoturizmus olyan fenntartható turizmus, amelynek elsődleges célja bolygónk földtani adottságainak megtapasztalása, mégpedig olyan módon, amely elősegíti a környezeti és kulturális megértést, megbecsülést és megőrzést, ugyanakkor az ott lakók számára helyi szinten is előnyös, végül, de nem utolsósorban védi és népszerűsíti a geoörökséget. A geoturizmus során a táj elemei és a felszínformák együttesen olyan turisztikai élményt nyújtanak, ami több és gazdagabb, mint részeinek összege, vonzó a különböző érdeklődésű

látogatók számára, és további jelentősége, hogy gazdasági és egyéb előnyökkel is járhat a helyi lakosok számára, például a szolgáltatások és a helyi termékek előállítására révén munkahelyteremtéssel és jövedelemtermeléssel.

A „hagyományos” kirándulások résztvevői, vagy a földtudományi értékek iránt kevés érdeklődést mutató túrázók is főleg azokat a természeti látványosságokat keresik, amelyeket az emberek mindenféle esztétikai elemzés nélkül is szépnek, vagy épp a legszebbnek tartanak. A geoturisták számára kétségtelenül a fő vonzerőt a tudományos érdekesség és jelentőség jelenti, mégis a tapasztalat azt mutatja, hogy bármily érdekes és tudományos szempontból fontos is pl. egy földtani alapszelvény, a felkeresésére irányuló érdeklődés messze elmarad egy különleges sziklaalakzat, egy szurdokvölgy vagy egy barlang meglátogatásától. Ennek okai között pedig kiemelt szerepe van az említett utóbbi tájelemek, felszínformák – tájba illeszkedő – esztétikai értékének, szépségének. Ezért nyugodtan kijelenthető, hogy a táj esztétikumának, a táji szépségnek fentebb vázlatosan ismertetett tényezői, összetevői, meghatározói a geoturizmusban, pontosabban a geoturizmus résztvevőinek motivációi között jelentős szerepet játszanak.

A MEDVES-VIDÉK LÁTVÁNYOS GEOTURISZTIKAI ÉRTÉKEI

A geoturizmus Magyarországon is egyre népszerűbb, hiszen hazánk számos térsége kínál olyan földtudományi érdekességeket, értékeket, amelyek komoly vonzerővel rendelkeznek és potenciális célpontok az aktív geoturisták számára. Ilyen térség a Medves-vidék is, hazánk egyik táji értékekben gazdag kistája, amelynek felszínét az antropogén tájalakítás ugyan jelentős mértékben megváltoztatta, de így is jelentős földtudományi értékekkel rendelkezik. A terület mai formakincsének létrejöttében a pliocén szerkezeti mozgások játszották a fő szerepet, ekkor ugyanis a kistájat törések aprólékosan, helyenként szinte sakktáblaszerűen feldarabolták, árkok-sasbércek sorozata alakult ki. A negyedidőszak során újabb szerkezeti mozgások játszódtak le, további jelentős függőleges elmozdulások növelték a terület szintkülönbségeit, aminek hatására felerősödtek az eróziós folyamatok is, jelentős mértékben letarolva a felszínt. A fellépő fiatal vulkánosság következtében az egykori völgyeket lávaárak töltötték ki, amelyek idővel kipreparálódtak lepusztuló környezetükből, akárcsak a lávával kitöltött vulkáni csatornák vagy neckek (pl. Somos-kő, Salgó). Mindebből következően a Medves-vidék domborzata erősen tagolt és meglehetősen változatos, főleg a kistáj É-i része, ahol uralkodnak a túlnyomórészt homokkőből felépülő sasbérctzerű dombsági háta, amelyekből néha jelentős szintkülönbséggel, néha alig észrevehetően emelkednek ki a bazaltvulkánosság apró takarói, kúpjai, hasadék- és kürtőkitöltései, lávafolyásai (HORVÁTH G. et al. 1997, HORVÁTH G. 1998, DREXLER SZ. et al. 2003, PRAKFAI P. et al. 2007).

A kistáj értékei közül különösen jelentősek a földtudományi (földtani, felszínalak-tani) értékek. Egyes kőzettípusok (homokkő, bazalt, riolittufa), és formációk tipikussága vagy éppen viszonylagos ritkasága önmagában értéket jelent, sajátos alakzatként való megjelenésük pedig egyúttal felszínalak-tani értékeket is képez, sőt gyakran kifejezetten látványos alakjuk tájész-tétikai szempontból is érték. Különösen szépek a keményebb padokkal tagolt, helyenként „cipós” megjelenésű, nem ritkán látványosan kereszt-rétegzett homokkőfalak, a kipreparált kőgombák, az erodált riolittufa-felszínek (3. ábra), a magas, szabályos négy-öt-hatszögű karcsú (vagy éppen szabálytalan, vaskos) bazaltoszlopok (4. ábra), a durva görgetegekből álló látványos kőtengerek, a mély vízmósások (5. ábra), a felsőszakasz jellegű szűk völgyek. Területének jelentős részét hegyek – csak néhányat említve pl. a Karancs, a Salgó, a Medves, a Szilvás-kő és a Pécs-kő – alkotják, amelyek hosszabb túrák és hidegebb teleken a téli sportok kedvelői számára ideálisak. A kistáj-részlet idegenforgalmi jelentőségét megkapó természeti tájai mellett az évszázadok kulturális örökségei is növelik, illetve a természeti és kulturális értékek sajátos együttese különleges vonzerőt jelent.



3. ábra. Fény-árnyékhatások intenzíven erodált riolittufa felszínen Kazáron (fotó: Karancsi Z.)



4. ábra. A Salgó vaskos bazaltoszlopai a várral (fotó: Karancsi Z.)



5. ábra. A Ravasz-lyuk és a Morgó-gödör a Medves-fennsík gyorsan pusztuló, homokkőben kialakult szurdokai (fotók: Karancsi Z.)

A terület 2008 óta a **Novohrad-Nógrád Geopark**hoz tartozik, amely hazánk első geoparkja. Egy geopark fő célja a földtudományi örökség – a kiemelkedő jelentőségű tudományos, oktatási vagy esztétikai értékkel bíró földtani és felszínalakítási képződmények, folyamatok – bemutatásán keresztül a területfejlesztés (HORVÁTH G. 2019), aminek fő eszköze a geoturizmus. A geoturizmus tehát a térségben élők számára munkaalkalmat is nyújtva jelentős mértékben hozzájárulhat a helyi gazdaság fejlődéséhez, illetve a helyben élők környezetének és életminőségének a javításához.

A nógrádi geopark turizmusában kiemelt szerepe van a világhírű őslénytani lelőhelynek, az **Ipolytarnóci Ősmaradványok Természetvédelmi Terület**nek, amely tudományos értéke mellett a térség egyik legkedveltebb turisztikai célpontja, 1995 óta Európa Diplomás bemutatóhely és szerepel az UNESCO világörökségi javaslati listáján is. A bemutatóhely egyértelműen geoturisztikai célpont, hiszen a látóival mind a földtudományi örökséghez kötődnek, és ezt erősítik az újabb látványos attrakciók, mint pl. a „Miocén erdő”. A 17-20 millió évvel ezelőtti ősvilágból már közel 3000 lábnyom (pl. orrszarvú, masztodon) került elő. A felbecsülhetetlen földtani leleteknek jelentős esztétikai értéke is van. A híres, vulkánossággal egykorú, kővé vált ősfenyő mellett a 8 millió éves megkövesedett bükkábrányi ősfenyőtörzseket is kiállítottak itt. A természetvédelmi területen több tanösvény is található, amelyek a földtörténeti múlt emlékeit mutatják be (PRAKFALVI P. et al. 2007, MOLNÁR N. – EGEDY T. 2020).

A térség talán legismertebb és leglátványosabb geológiai képződménye a **Somos-kő** csúcsát koronázó középkori vár alatt, a geopark szlovákiai oldalán található ún. „bazalt-zuhata” (6. ábra), amely a felszínre került láva lassú kihűlésének eredményeként jött létre. Geoturisztikai szempontból kiemelkedő, nemzetközi jelentőségű a bazaltömlés 15-20 cm széles öt-és hatszögletű íves oszlopaival, amely egyúttal mint egy szép geometriai alakzat is rendkívül vonzó az emberi szem számára. Az attrakció kialakulásában szerepet kapott az emberi tevékenység is, hiszen az innen lebányászott kőzetekből épült a felette lévő 13. századi vár.

Salgótarján közelében található a szinte önálló hegységnek tekinthető, „Palóc Olimposznak” nevezett **Karancs** (7. ábra), amely földtani eredetét tekintve egy lakkolit. Ugyanezt a nevet viseli legmagasabb (729 m) csúcsa, tetején kilátóval, ahová kaptatós turistaút vezet fel. A csúcstól elérve lenyűgöző körpanoráma nyílik a salgói és a somoskői várra, a Medvesre, a Magas-Tátrára, a Mátrára, de még a Dunakanyar is tisztán látható.

A környék fontos turisztikai attrakciója a Salgóbánya település felett 625 m magas vulkáni csúcson álló **Salgó vára** (4. ábra) a 13. századból, amelyről Salgótarján részben a nevét kapta. Petőfi Sándort, aki Salgó várát felkereste, megihlette a festői táj, ennek hatására született Salgó című verse. A költő látogatását emléktábla őrzi a vár falában. A vár egykori lakótornya maradványaira épített tető alól ugyancsak lenyűgöző körkílátás



6. ábra. A Somos-kő „bazaltzuhataga” (fotó: Karancsi Z.)



7. ábra. A Karancs, a „Palóc Olimposz” (fotó: Karancsi Z.)

élvezhető. A Salgó várromtól néhány perc sétára, vadregényes fenyőerdőn keresztül érhető el a különleges formájú **Boszorkány-kő**, más néven Kis-Salgó. A legenda szerint ezen a területen szabadultak meg a boszorkánysággal megbélyegzett nőktől. A panoráma innen is szép, Salgó vára és a Medves fennsíkja is tökéletesen kivehető. A Boszorkány-kő körül kialakított, a tetőre is felvezető kitáblázott földtani tanösvény a szikla változatos vulkáni kőzeteiről és a geológiai történetéről ad tájékoztatást. Különlegesen szép esztétikai látványt nyújtanak az enyhén dőlő lemezes bazalttrétegek (8. ábra), amelyek szakmai szempontból is kuriózumnak számítanak.

Egy újabb bazalttakarós képződmény, a Szilvás-kő is kedvelt célpontja a geoturizmusnak, a hegyen ugyanis egy 2 kilométeres földtani tanösvény mutatja be a vulkáni működést és a terület földtani értékeit. Itt a fő geológiai érdekesség az alábányászottság okozta hasadékrendszer, a fő esztétikai érték pedig a hegyoldal bányászatának eredményeként napvilágra került látványos, a somos-kőihez hasonló bazaltoszlopok sora.

Természetesen a kistáj még számos tovább földtudományi és esztétikai értékkel rendelkezik, de ezek további ismertetése helyett utalunk arra, hogy a szép, de ismeretlen tájnak ugyanúgy szüksége van a **reklámra**, **marketingre**, mint bármilyen terméknek. Érdeemes ennek kapcsán feleleveníteni, hogy a táj természeti és kulturális értékeinek

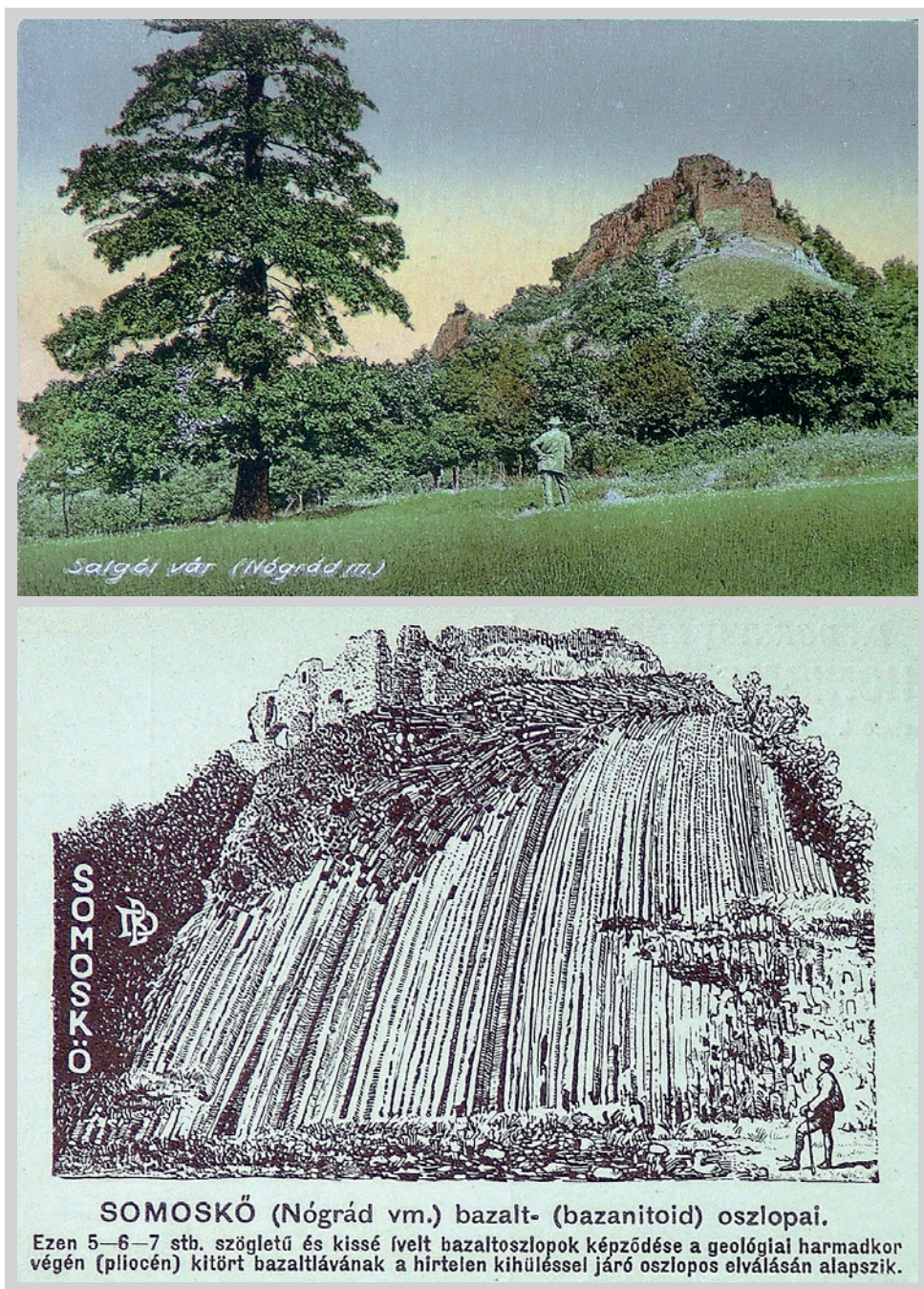


8. ábra. Lemezes bazalttrétegek a Boszorkány-kőn (fotó: Karancsi Z.)

megismertetésében – különösen az internet megjelenése előtt – milyen nagy szerepet kaptak a **képeslapok** (KARANCSI Z. et al. 2009). A 20. század második felének utazói gyakran kezdtek ismerkedésüket egy új tájjal éppen egy képeslapboltban, ahol sokszor találkoztak olyan látványosságokkal, amelyek még az útikönyvekből is hiányoztak. Ezért a Medves-vidék kapcsán feltétlenül megemlítenéd, hogy e területről készült az egyik első magyarországi képeslap (1899) és azóta több mint háromszáz került forgalomba (KARANCSI Z. et al. 2008, KARANCSI Z. – KISS A. 2008). Ezek a művészi igénnyel készített képeslapok, amelyek mindig is a táj legattraktívabb részleteit ábrázolták, rendkívül alkalmasak voltak arra, hogy felkeltsék az érdeklődést a táj iránt, „eladják” a tájat (PÓCSIK E. et al. 2014). A Medves-vidékről készült képeslapokon összességében a földtani és felszínalaktani értékek 213 képeslapon szerepelnek, a megjelenő leggyakoribb motívum a várakkal koronázott Salgó és Somos-kő, valamint az említett „bazaltzuhatag” (KARANCSI Z. 2006; 9. ábra), vagyis a földtudományi értékek mindig fontos szerepet töltöttek be a táj reklámozásában.

A tájképfestők alkotásai szintén alkalmasak arra, hogy a ráirányítsák a figyelmet geokörnyezetünk értékeire, amelyek ezáltal turisztikai vonzerővé is válhatnak (JUNGERIUS, P. et al. 2012). Egykor tehát a képeslapokhoz hasonlóan a tájról készült művészi tájképek is hozzájárultak a táj népszerűsítéséhez. Ebből a feladatból a helyi művészek is kivették részüket, és alkotásaikon a településképek (épületek) mellett a táji, felszínalaktani és geológiai értékek is megjelentek (KARANCSI Z. et al. 2008). Érdekes kettősség, hogy egyrészt a képzőművészeket e látványos tájak, illetve annak részletei inspirálták műveik (10. ábra) elkészítésére, másrészt éppen ezek az alkotások hívták fel sokszor a figyelmet a táj értékeire, esztétikai szépségeire.

Mára sok minden megváltozott. A képeslapok jelentősége leáldozott, helyét az internet töltötte be, amely hihetetlen mennyiségben ontja a vizuális tartalmakat. Az utazási irodák online megjelenése mellett a Google képkereső funkciói akár térképhez is kapcsolják a felszíninformációról készített képet, illetve a térképi topográfiai tartalomhoz fotókat rendelnek (Google Earth). A képek dömpingjét segíti az okostelefonok terjedése is a hozzájuk kifejlesztett applikációkkal, amelyek GPS alapú helymeghatározással segíti a turistákat céljaik elérésében. Különösen szerencsés ez a geoturizmus szempontjából, hiszen pl. egy erdőben megbújó látványos sziklaalakzatot nyilván nehezebb megtalálni, mint egy katedrális egy városban. A modern eszközök tehát segítik a geoturistákat, hogy a tájat meghatározó földtani szerkezetekre felfigyeljenek, azok helyszíneihez és a látványos felszínalaktani képződmények kibukkanásaihoz könnyebben eljussanak. Napjainkban az attrakciók bevonásával tanösvényeket hoznak létre, amelyeket tematikus utakká fűznek össze, az információszerzést pedig interaktív látogatóközpontok kialakításával teszik még teljesebbé. Ne feledjük azonban, hogy mindennek az alapja az élményt nyújtó látvány, amely nélkül még ma is igen nehéz lenne a tájat „eladni”.



9. ábra. A salgói várhegy és a somoskői bazalttömlés egykori (1930-as és 1950-es) képeslapokon (Póczos Sándor gyűjteményéből fotózta Karancsi Z.)



10. ábra. Fancsikné Csaba Mária festményei a Karancsról és Salgó váráról (fotózta Karancsi Z.)

IRODALOM

- BAKOS FERENC (1994): Idegen szavak és kifejezések kéziszótára. – Akadémiai Kiadó, Budapest. 843 p.
- BÁRCZI GÉZA – ORSZÁGH LÁSZLÓ (főszerk.) (1960): A magyar nyelv értelmező szótára 2. – Akadémiai Kiadó, Budapest. 1137 p.
- BLANGY, SYLVIE – WOOD, MEGAN EPLER (1993): Developing and implementing ecotourism guidelines for wildlands and neighbouring communities. – In: Lindberg, K. – Hawkins, D. E. (szerk.): Ecotourism: a guide for planners and managers. The Ecotourism Society, North Bennington. pp. 32–54.
- CEBALLOS-LASCURÁIN, HECTOR (1996): Tourism, ecotourism and protected areas: the state of nature-based tourism around the World and guidelines for its development. – IUCN Publications, Cambridge, 301. DOI: <http://dx.doi.org/10.2305/iucn.ch.1996.7.en>
- CSEMEZ ATTILA (1996): Tájérvvezés – tájrendezés. – Mezőgazda Kiadó, Budapest. 296 p.
- DOWLING, ROSS – NEWSOME, DAVID (szerk.) (2006): Geotourism. – Elsevier, Oxford. 260 p. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780080455334>
- DREXLER SZILÁRD – HORVÁTH GERGELY – KARANCSI ZOLTÁN (2003): Turizmus, természetvédelem és tájhasznosítás kapcsolata egy nógrádi kistájrézlet példáján. – Földrajzi Közlemények 127. 1-4. pp. 45–61.
- HORVÁTH GERGELY (1998): A Medves-vidék természeti képe. – In: Frisnyák S. (szerk.): A Felvidék történeti földrajza. Nyíregyháza. pp. 63–72.
- HORVÁTH GERGELY (2019): A földrajzi ismeretek terjesztésének új szinterei: a geoparkok. – GeoMetodika 3. 3. pp. 19–27. DOI: <https://doi.org/10.26888/GEOMET.2019.3.3.2>
- HORVÁTH GERGELY – MUNKÁCSY BÉLA – PINTÉR ZOLTÁN – CSIKY JÁNOS – KARANCSI ZOLTÁN – PRAKFAI PÉTER (1997): A Medves. – Földrajzi Értesítő 46. 3-4. pp. 217–248.
- HOSE, THOMAS A. (1995): Selling the story of Britain's stone. – Environmental Interpretation 10. 2. pp. 16–17.
- JUNGERIUS, PIETER – VAN DEN ANKER, HANNEKE – WEVERS, NINA (2012): The contribution of Dutch landscape painters to the conservation of geoheritage. – Geology Today 28. 3. pp. 95–97. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1365-2451.2012.00835.x>
- KARANCSI ZOLTÁN (2004): A táj esztétika jelentősége. – Tájökológiai Lapok 2. 2. pp. 187–194. DOI: <https://doi.org/10.56617/tl.4591>
- KARANCSI ZOLTÁN (2006): Természet és látvány. A tájkép értékelése a Medves-vidéken. – Falu, város, régió 3. pp. 63–67.
- KARANCSI ZOLTÁN (2014): Vissza a természethez. A tájban rejlő szépség. – Élet és Tudomány 49. 46. pp. 1446–1448.
- KARANCSI ZOLTÁN (2024): Képek és valóság, avagy élmény és csalódás. – In: Michalkó G. – Rátz T. – Donka A. (szerk.): A helyek arcvonásai. Turizmus Akadémia 13. pp. 11–27. DOI: <https://doi.org/10.15201/TA13-2>
- KARANCSI ZOLTÁN – HANN FERENC (2006): Tájkép a művészetben, művészet a tájban. – In: Kiss A. – Mezősi G. – Sümeghy Z. (szerk.): Táj, környezet és társadalom. Szegedi Tudományegyetem, Szeged. pp. 335–344.

- KARANCSI ZOLTÁN – HORVÁTH GERGELY – KISS ANDREA (2009): A képeslap, mint a turizmusmarketing fontos eszköze; tájéztétikai vizsgálatok a Medves-térség területén. – Közép-európai Közlemények 4-5. pp. 219–226.
- KARANCSI ZOLTÁN – HORVÁTH GERGELY – OLÁH FERENC (2008): A környezetet ábrázoló képeslapok szerepének vizsgálata. – In: Szabó J. – Demeter G. (szerk.): Geographia generalis et specialis. Debrecen. pp. 303–308.
- KARANCSI ZOLTÁN – KISS ANDREA (2008): Tájéztétikai vizsgálatok a Medves-térség területén. A táj képi szerepe és a tájképélmény értékelése képeslapokon. – In: Csorba P. – Fazekas I. (szerk.): Táj kutatás – Tájökológia. Meridián Alapítvány, Debrecen. pp. 487–493.
- MICHALKÓ GÁBOR (2004): A turizmuselmélet alapjai. – Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár. 218 p.
- MOLNÁR NÓRA – EGEDY TAMÁS (2020): Turizmusfejlesztéssel a hátrányos helyzetű területek felzárkóztatásáért. Salgótarján és a Karancs–Medves-vidék turisztikai potenciálja. – Földrajzi Közlemények 144. 1. pp. 43–64. DOI: <https://doi.org/10.32643/fk.144.1.4>
- PÓCSIK EDIT – KISS ANDREA – KARANCSI ZOLTÁN (2014): Role of postcards in the „sale” of (historic) landscapes and townscapes. Comparative analysis of two different Hungarian key tourist areas. – Siedlungsforschung 31. pp. 337–351.
- PRAKFALVI PÉTER – GAÁL LAJOS – HORVÁTH GERGELY (2007): Földtani felépítés, szerkezeti viszonyok, földtani értékek. – In: Kiss G. – Baráz Cs. – Gaálová, K. – Judik B. (szerk.): A Karancs–Medves és a Cseres-hegység Tájvédelmi Körzet. Nógrád és Gömör határán. Bükk Nemzeti Park Igazgatóság, Eger. pp. 13–42.
- TÓTFALUSI ISTVÁN (2001): Idegen szavak etimológiai szótára. – Anno Kiadó, Budapest. 498 p.
- VINCZE PÉTER – NOVÁK TIBOR – PÉCSI ZSÓFIA (2014): Geotóp-napok küszöbén. – Természetbúvár 69. 4. pp. 18–19.

(link1) – <https://wttc.org>

(link2) – <https://turizmus.com/cikk/szabalyozas/2024-uj-rekordev-hazai-turizmus-guller-zoltan-mtu-budapest-vendegszam-novekedes-vilagbajnok>